

การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหม ของชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์

The Application of Cultural Capital in Creating Value for Silk Patterns in Buriram Communities

ฤทัยภัทร ใหศรีกุล
Ruthaiphath Haisirikul

Received: August 4, 2024

Revised: December 9, 2024

Accepted: December 12, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้นำเสนอการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหม ของชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีร่วมกับชุมชน เพื่อศึกษาองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนและการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษา พบว่า การทอผ้าไหมเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยการศึกษาเน้นที่การเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหม โดยกลุ่มผู้ทอผ้าในแต่ละชุมชนได้พัฒนาลวดลายผ้าไหมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ และความเชื่อท้องถิ่น การใช้เทคนิคการทอแบบโบราณควบคู่กับการนำแรงบันดาลใจจากธรรมชาติมาปรับปรุงลวดลายทำให้ผ้าไหมมีคุณค่าทางวัฒนธรรมและสามารถแข่งขันในตลาดได้ การวิจัยพบว่าผ้าไหมของชุมชนบุรีรัมย์มีลายที่เป็นเอกลักษณ์และมีการพัฒนาลวดลายใหม่ ๆ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถรักษาและถ่ายทอดภูมิปัญญานี้สู่คนรุ่นใหม่ผ่านการฝึกอบรมและสร้างศูนย์การเรียนรู้ การส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้นยังช่วยเพิ่มรายได้และส่งเสริมความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของชุมชน

คำสำคัญ : การประยุกต์, ทุนทางวัฒนธรรม, การสร้างคุณค่าลายผ้าไหม, จังหวัดบุรีรัมย์

Abstract

This research examines the application of cultural capital in creating value for silk patterns in Buriram Province communities. A qualitative research approach was employed, with data collected through in-depth interviews, focus group discussions, and community forums. The study explores the role of cultural capital in the creation of silk pattern value and how it can be applied to enhance the cultural and economic value of silk patterns in these communities. The findings reveal that silk weaving

is a key form of local wisdom with significant cultural and economic importance. The study highlights the connection between cultural capital and the development of silk products. Weavers from various communities have developed silk patterns that reflect their way of life, history, and local beliefs. The integration of traditional weaving techniques with inspiration from nature has resulted in silk products that hold cultural value and are competitive in the market. It was also found that Buriram's silk features unique patterns, with ongoing development of new designs to increase the value of the products. This encourages the community to preserve and transmit this knowledge to younger generations through training programs and the establishment of learning centers. Moreover, expanding access to broader markets for silk products contributes to higher income levels and supports the economic sustainability of the community.

Keywords: application, cultural capital, value creation of silk patterns, Buriram province

บทนำ

วัฒนธรรมถือได้ว่าเป็นแก่นของสังคมซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิต ประเพณี ค่านิยมและความเชื่อของชุมชน ท้องถิ่น ทั้งหมด มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ปฏิสัมพันธ์และความเข้าใจของทุกคนในสังคม วัฒนธรรมให้ความรู้ถึงตัวตนและความเป็นเจ้าของ โดยเชื่อมโยงแต่ละบุคคลเข้ากับประวัติศาสตร์ บรรพบุรุษ และชุมชนของตนเกี่ยวกับแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรม ภาษาและพิธีกรรม ขณะเดียวกันวัฒนธรรมยังทำหน้าที่ส่งเสริมความสามัคคี ประสพการณ์และค่านิยมทางวัฒนธรรมที่มีร่วมกันสร้างความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและอัตลักษณ์ส่วนรวมในหมู่สมาชิกของสังคม นอกจากนี้วัฒนธรรมมีส่วนช่วยอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือ อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม ได้แก่ ศิลปะ ดนตรี วรรณกรรมและการท่องเที่ยว เป็นต้น (Thomas, 2001)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ได้มีกลยุทธ์การพัฒนาความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนเพิ่มมูลค่าของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ ทุนทางสังคม และวัฒนธรรม รวมถึงศักยภาพของพื้นที่ ส่งเสริมการพัฒนาการผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ มาตรฐานมีความปลอดภัย โดยใช้งานวิจัย เทคโนโลยี นวัตกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการจัดทำฐานข้อมูลและแพลตฟอร์มบริการดิจิทัลเพื่อการวางแผนการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ยกระดับและเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขัน ให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน สนับสนุนการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งเพื่อให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงในภาวะวิกฤตทุกรูปแบบ อาทิ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กลุ่มเกษตรกรรวมทั้งส่งเสริมการถือหุ้นโดยสมาชิกในชุมชน สร้างความเข้มแข็งสถาบันการเงินในระดับชุมชน เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนของผู้ประกอบการ และธุรกิจชุมชน เกี่ยวกับการส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

จากคำแถลงการณ์ของนโยบายของรัฐบาลที่นำโดยนายเศรษฐา ทวีสิน ได้มีแนวนโยบายที่จะสร้างพลังสร้างสรรค์ หรือ Soft Power ของประเทศเพื่อยกระดับและพัฒนาความสามารถด้านความรู้ความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ของคนไทยให้สร้างมูลค่าและสร้างรายได้รวมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาต่อยอดศิลปะ วัฒนธรรมและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาต่อยอดในการสร้างมูลค่าเพิ่ม ลายผ้าไหมถือเป็นหนึ่งในทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในประเทศไทยโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลายผ้าไหมไม่เพียงแต่เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจ

แต่ยังสะท้อนถึงภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นซึ่งถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านกระบวนการทอผ้าที่ประณีตและมีทักษะชั้นสูงการผลิตและจำหน่ายผ้าไหมช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนและส่งเสริมเศรษฐกิจในท้องถิ่น (เศรษฐา ทวีสิน, 2566)

จังหวัดบุรีรัมย์มีคำขวัญประจำจังหวัด คือ “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม เลิศล้ำเมืองกีฬา” โดยเฉพาะคำว่า “ผ้าไหมสวย” เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ขณะเดียวกันเป็นการสะท้อนถึงประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อท้องถิ่น รวมถึงทักษะและความชำนาญสูงผ่านการทอด้วยมือมีกระบวนการละเอียดและประณีตทำให้ผ้าไหมที่ได้มีคุณภาพสูงและมีเอกลักษณ์เฉพาะ นอกจากนี้การย้อมสีมาจากธรรมชาติ เช่น สีที่ได้จากพืช สมุนไพร และดิน สะท้อนถึงความรู้และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ผ้าไหมมักถูกใช้ในโอกาสสำคัญ เช่น งานแต่งงาน งานบุญและพิธีทางศาสนา เพื่อแสดงถึงความเคารพและการรักษาประเพณีการสวมใส่ผ้าไหมในชีวิตประจำวันยังเป็นการแสดงถึงความภูมิใจในวัฒนธรรม จากการลงพื้นที่สนทนากับผู้ร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 20 คน พบว่า ปัจจุบันผ้าไหมบุรีรัมย์ถือได้ว่ามีลายผ้าที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น จนทำให้ประชาชนทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัดให้ความสนใจสั่งซื้อผ้าไหมจำนวนมาก เพื่อเป็นของขวัญ ของที่ระลึกให้กับบุคคลที่ตนเองให้ความเคารพ

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าหากไม่ดำเนินการจัดทำฐานข้อมูล หรือ ศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นรูปธรรม แนวโน้มในอนาคตอาจจะขาดข้อมูลที่สำคัญต่อการนำเสนอองค์ความรู้ให้บุคคลที่สนใจท่องเที่ยวในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อนำไปสู่การกระตุ้นเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยว ตลอดจนส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจทรัพยากร จึงเห็นความจำเป็นที่จะทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์” ผ้าไหมของจังหวัดบุรีรัมย์ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องประดับที่มีค่า แต่ยังเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น สะท้อนถึงภูมิปัญญาและความสามารถของคนบุรีรัมย์ที่ต้องการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมอันมีค่าให้กับคนทั่วโลกได้รู้จักและชื่นชมของตนเองในปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตการวิจัย

สำหรับขอบเขตเนื้อหาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชน การสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมถือเป็นกระบวนการที่สำคัญและมีประโยชน์ในหลายด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการศึกษาองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น เทคนิค กระบวนการผลิต การตลาดและการสร้างอัตลักษณ์ของสินค้า การบริหารจัดการและความร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชน และการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมให้มีคุณค่าและสามารถแข่งขันในตลาดได้อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้และทักษะการทอผ้าไหมจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการจัดการฝึกอบรมและการสร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้คนรุ่นใหม่สามารถเรียนรู้และสืบทอดวิชาชีพได้ในอนาคต ขณะเดียวกันได้มีการพัฒนาเทคนิคการทอผ้าไหมที่ทันสมัยและสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์

ย่อมสืบทอดมาและการออกแบบลายผ้าใหม่ใหม่ ๆ ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาดให้กับกลุ่มในปัจจุบันและอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าใหม่ของชุมชน ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น เทคนิคกระบวนการผลิต การตลาด การสร้างอัตลักษณ์ของสินค้า การบริหารจัดการและความร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมการสร้างคุณค่าลายผ้าใหม่ของชุมชน การเก็บรวบรวมโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล การสัมภาษณ์รายบุคคล การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคม การเดินสำรวจ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังนี้

1. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) การรวบรวมข้อมูลจากทุติยภูมิของการวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documents) เกี่ยวกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าใหม่ของชุมชน จากเอกสารสิ่งพิมพ์ สถิติ รายงาน บันทึกการประชุมของสภาราชการและชุมชน รวมทั้งแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าใหม่ของชุมชน เป็นต้น มีวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview technique) โดยใช้แนวสัมภาษณ์ (Interview guide) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าใหม่ของชุมชน สำหรับการศึกษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น เทคนิคและกระบวนการผลิต การตลาด การสร้างอัตลักษณ์ของสินค้า การบริหารจัดการและความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมการสร้างคุณค่าลายผ้าใหม่ของชุมชน

2.2 การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview schedule) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น เทคนิค กระบวนการผลิต การตลาด การสร้างอัตลักษณ์ของสินค้า การบริหารจัดการและความร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมการสร้างคุณค่าลายผ้าใหม่ของชุมชน

2.3 การสนทนากลุ่ม (Focused group) โดยใช้ประเด็นการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น เทคนิค กระบวนการผลิต การตลาด การสร้างอัตลักษณ์ของสินค้า การบริหารจัดการ และความร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมการสร้างคุณค่าลายผ้าใหม่ของชุมชน โดยมีผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 8-10 คน พร้อมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะต่อการสร้างคุณค่าลายผ้าใหม่ของชุมชน

2.4 การจัดเวทีร่วมกับชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัย สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ผู้ประกอบการผ้าไหม กลุ่มทอผ้าไหม ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้ประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อค้นหาการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมการสร้างคุณค่าลายผ้าใหม่ของชุมชน

กลุ่มเป้าหมายการวิจัย

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ 4 ชุมชน ได้แก่ 1. ชุมชนบ้านหนองไผ่ใหญ่ ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ 2. ชุมชนบ้านตลาดชัย ตำบลสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ 3. ชุมชนบ้านหนองไทรงาม ตำบลชุมเห็ด

อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ 4. ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการ เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีศักยภาพและมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สำหรับการเลือกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 70 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องเกี่ยวกับองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าสายผ้าไหมของชุมชน และมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น เทคนิคกระบวนการผลิต การตลาด การสร้างอัตลักษณ์ของสินค้า การบริหารจัดการและความร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1. แกนนำอาสาสมัครชุมชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยและมีส่วนสำคัญกับการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 10 คน
2. ผู้ประกอบการผ้าไหม ที่มีความรู้เกี่ยวกับช่องทางตลาด การบริหารจัดการเครือข่าย จำนวน 10 คน
3. กลุ่มทอผ้าไหมทั้ง 4 ชุมชน ที่มีความรู้เกี่ยวกับปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาด้านการจัดการปัญหาด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและศึกษาองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าสายผ้าไหมของชุมชน และมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น เทคนิคกระบวนการผลิต การตลาด การสร้างอัตลักษณ์ของสินค้า การบริหารจัดการและความร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชน จำนวน 20 คน
4. ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าสายผ้าไหมของชุมชน จำนวน 10 คน
5. ผู้อาวุโสที่มีปราชญ์ที่มีความรู้และสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม จำนวน 10 คน
6. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด จำนวน 10 คน

ผลการวิจัย

1. องค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าสายผ้าไหมของชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์

ทุนทางวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่ Pierre Bourdieu เป็นผู้ริเริ่มขึ้น โดยกล่าวถึงทรัพย์สินที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ (Non-Economic Assets) ทำให้เกิดการสร้างคุณค่าให้กับสังคมผ่านการกระทำของบุคคล เช่น การศึกษา ทักษะและความรู้ทางวัฒนธรรม (Cultural knowledge) ได้ถูกนำมาใช้ในรูปแบบต่าง ๆ ของสังคม เช่น การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรบนฐานวัฒนธรรม เป็นต้น (Fauteux, Dahlman & deWaard, 2013) สิ่งเหล่านี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงทุนทางวัฒนธรรมในฐานะเครื่องมือสร้างคุณค่าให้กับสังคม ผ้าไหมเป็นหนึ่งในสินค้าที่โดดเด่นของจังหวัดบุรีรัมย์ถูกนำเสนอภายใต้คำว่าขวัญของจังหวัดที่ว่า “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม เลิศล้ำเมืองกีฬา” ดังนั้นคำว่า “ผ้าไหมสวยและรวยวัฒนธรรม” เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการนำงานฝีมือการทอผ้าไหมที่ได้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศิลปะท้องถิ่น สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ ค่านิยมและความเชื่อในชุมชนของประชาชนจังหวัดบุรีรัมย์ ความรู้ในการทอผ้าไหมเกิดขึ้นจากทักษะ ประสบการณ์รวมถึงความเข้าใจในความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ฝังอยู่ในรูปแบบ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดบุรีรัมย์ สำหรับการศึกษาค้นคว้าวิจัยจะขอนำเสนอองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าสายผ้าไหมของชุมชน 4 ชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

1.1 องค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าสายผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองไผ่ใหญ่ ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองไผ่ใหญ่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2543 โดยนางสมบุญ

สระภู ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการจัดตั้งกลุ่ม เนื่องจากเล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาการทอผ้าไหมที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ถือเป็นวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ไว้ ด้วยความตระหนักถึงศักยภาพของภูมิปัญญานี้ นางสมบุญจึงนำมาพัฒนาเพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่มสตรีในชุมชน โดยเริ่มจากการใช้เวลาว่างหลังการเก็บเกี่ยวทางการเกษตร มีสมาชิกที่สนใจเข้าร่วมกลุ่มในระยะแรกจำนวน 10 คน

จากให้ข้อมูลของนางสมบุญ สระภู (ประธานกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองไผ่ใหญ่) ได้กล่าวกล่าวว่า “ตั้งแต่เด็ก ๆ ยากับยายของแม่ก็ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และนำเส้นไหมมาทอผ้า ยายเป็นคนสอนแม่เลี้ยงหม่อนและทอผ้า แม้ในช่วงแรกแม่จะไม่ได้สนใจมาก แต่เมื่อเริ่มโตขึ้น แม่ก็เห็นว่าการทอผ้าไหมสามารถช่วยสร้างรายได้ และเป็นกิจกรรมที่เพื่อนบ้านสามารถทำร่วมกันได้ ช่วงเวลาว่างจากการเกษตรก็จะมีเพื่อนทำกิจกรรมร่วมกัน จึงตัดสินใจชวนคนในหมู่บ้านมาตั้งกลุ่มทอผ้าไหมด้วยกัน ซึ่งเพื่อน ๆ ของแม่ต่างก็เห็นด้วยและได้ร่วมกันก่อตั้งกลุ่มนี้”

จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะทุนทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความรู้และทักษะที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและสะท้อนถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ถือเป็น “ทุน (Capital)” ที่มีคุณค่าในเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจเนื่องจากสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาชุมชนและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์หรือบริการที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น (Phuangsuwan, Siripipatthanakul, Praesri, Pariwongkhuntorn & Khemapanya, 2024) การยกระดับผ้าไหมในฐานะเครื่องมือของภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นเป็นทุนทางวัฒนธรรมถือเป็นการช่วยรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและยังสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นเครื่องมือที่สามารถเชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน ส่งเสริมความสามัคคีและความร่วมมือในการอนุรักษ์และพัฒนาารมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนสามารถเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ (Parameswara & Wulandari, 2020) ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาการทอผ้าไหมไม่เพียงแต่สร้างรายได้ให้กับชุมชน แม้ว่าจะเป็นรายได้ไม่มากนัก แต่ยังช่วยส่งเสริมความรักและความสามัคคีในชุมชนอีกด้วย ในปี 2553 กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองไผ่ใหญ่ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจำนวน 10,000-20,000 บาท จากเทศบาลเมืองชุมเห็ด เพื่อจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้าไหม และในปี 2557 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองบุรีรัมย์ได้จัดการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนากลุ่มอาชีพทอผ้าไหม ทั้งด้านการออกแบบและการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งสนับสนุนให้กลุ่มนำผลิตภัณฑ์ผ้าไหมไปจัดจำหน่ายตามงานต่าง ๆ เช่น งาน OTOP ส่งผลให้ผ้าไหมของชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น โดยมียอดสั่งซื้อเฉลี่ยเดือนละ 5-10 ผืน ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีรายได้เฉลี่ย 3,000-4,000 บาทต่อเดือน ในปี 2559 จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 20 คน

นางสมบุญ สระภู ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า “ในปี 2559 มีเงินทุนเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ทำให้การจัดการด้านการเงินซับซ้อนมากขึ้น สมาชิกในกลุ่มจึงร่วมกันหาวิธีจัดการปัญหานี้ จนได้ข้อเสนอให้เปิดบัญชีรวมและจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างโปร่งใส เพื่อให้สมาชิกทุกคนสามารถตรวจสอบได้”

การพัฒนาของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองไผ่ใหญ่ ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดการสร้างงานและสร้างอาชีพให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในปี 2561 กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยกรมวิทยาศาสตร์บริการ ได้สนับสนุนงบประมาณ 10,000 บาท เพื่อจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้าไหมให้เพียงพอกับจำนวนสมาชิก พร้อมทั้งให้ความรู้ด้านการย้อมสีผ้าให้มีความสวยงามตามความต้องการของตลาด และในปี 2564 สำนักงานพัฒนาชุมชนได้สนับสนุนงบประมาณเพิ่มอีก 25,000 บาท เพื่อจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์เพิ่มเติมและเป็นเงินทุนหมุนเวียนในกลุ่ม

จะเห็นได้ว่าการทอผ้าไหมถือเป็นหนึ่งในศิลปะและหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความเฉพาะตัวและทรงคุณค่า

ของจังหวัดบุรีรัมย์ การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยรักษาและพัฒนาอุตสาหกรรมให้เติบโตในยุคสมัยใหม่ได้ ซึ่งผ้าไหมถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดบุรีรัมย์ การที่หน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองเทศบาลตำบลชุมเห็ด กรมวิทยาศาสตร์บริการ ล้วนมีส่วนสำคัญช่วยสร้างความตระหนักรู้และปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าในการสืบสานศิลปะและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสนับสนุนให้เกิดการซื้อเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัย พร้อมทั้งสนับสนุนให้เข้าถึงสถานที่จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าไหมที่หลากหลาย

1.2 องค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนบ้านตลาดชัย ตำบลสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านมีสมาชิกทั้งหมด 12 คน เกิดขึ้นจากความร่วมมือของคนในชุมชน เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าพื้นบ้าน โดยมีการสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มแม่บ้านและประชาชนในพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะในการทอผ้าให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

จากการให้ข้อมูลของนางอุดร (นามสมมติ) ได้ข้อมูลว่า “กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านนี้ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษ โดยมีการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบผ้าพื้นบ้านต่าง ๆ ให้มีความหลากหลายและเป็นที่นิยมมากขึ้น ผ้าพื้นบ้านเหล่านี้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการผลิตเครื่องนุ่งห่ม ของที่ระลึก และของฝากให้กับผู้หลักผู้ใหญ่ อีกทั้งยังสร้างรายได้ให้กับครอบครัวในชุมชนอีกด้วย การทอผ้าพื้นบ้านของชุมชนตลาดชัยจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมา และยังเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า”

ในปี 2551 กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลสองห้อง เพื่อใช้ในการบริหารและจัดตั้งกลุ่มให้มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นบ้านให้ได้มาตรฐาน อีกทั้งงบประมาณดังกล่าวยังถูกนำมาใช้ในการพัฒนาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการทอผ้า เช่น สีย้อมไหม สีย้อมด้าย และเส้นไหมเส้นด้าย เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกในการทอผ้าอย่างเต็มที่ กลุ่มแม่บ้านทอผ้าพื้นบ้านยังได้ร่วมกันคิดค้นแบบและเทคนิคใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผลิตภัณฑ์สามารถตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้า ทั้งในด้านคุณภาพและความพึงพอใจ นอกจากนี้การทอผ้าของกลุ่มยังได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน ซึ่งเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผ้าทอมือ จนกลายเป็นสินค้าหลักที่สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนบ้านตลาดชัย ต่อมาในปี พ.ศ. 2553 ผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนได้รับการยอมรับให้เป็นสินค้า OTOP (One Tambon One Product) ซึ่งเป็นสินค้าที่ได้มาตรฐานระดับชุมชนนำไปสู่การพัฒนาในด้านอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ ความสามารถในการทอผ้าและการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ถูกนำมาใช้เพื่อยกระดับให้ผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่ เหมาะสมสำหรับเป็นของฝากและของที่ระลึกที่มีเอกลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าได้มีการพัฒนาการผลิต ส่งผลให้ราคาผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น เช่น ผ้าขาวม้า ผ้าฝ้าย และผ้าซิ่นตีนแดง จากราคาเดิม 500-700 บาท เป็น 500-800 บาท ในขณะที่ผ้าไหมจากราคาเดิม 1,500-2,500 บาท เพิ่มขึ้นเป็น 1,500-3,000 บาท การปรับราคาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อกำไรของกลุ่มทอผ้าในปัจจุบัน โดยเป็นปัจจัยที่ต้องพิจารณาในการบริหารจัดการต้นทุนและรายได้ของกลุ่ม จะเห็นได้ว่าทุนทางวัฒนธรรมช่วยให้อาชีพมีแนวโน้มไปสู่การสร้างรายได้ผ่านการสื่อความหมายด้านเทคนิค วัสดุและเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ การทอผ้าไหมไทยแบบดั้งเดิมไม่เพียงแต่ช่วยรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังทำให้คนรุ่นใหม่มองเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น พร้อมทั้งสร้างงาน สร้างอาชีพให้กลุ่มสตรีได้มีอาชีพเพิ่มขึ้น (ณัฐชา รัตนพันธุ์ ไสวศิริ ณ ถลาง และภัทรพรณ ทาดี, 2566)

ดังนั้นผ้าไหมของชุมชนมีคุณค่าอย่างมากทั้งในด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยเป็นผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมการทอผ้า ซึ่งได้รับการสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน การส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายผ้าไหมไม่เพียงแต่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ท้องถิ่นและประเพณีที่มีมาอย่างยาวนาน แต่ยังเป็นแหล่งสร้างรายได้สำคัญสำหรับกลุ่ม

แม่บ้านและผู้สูงอายุ ที่ใช้ทักษะการทอผ้าในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ ผ้าไหมไม่เพียงแต่สร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น แต่ยังส่งเสริมเศรษฐกิจในพื้นที่และช่วยลดปัญหาการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่เมือง นอกจากนี้ ผ้าไหมยังสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์หลากหลาย เช่น เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ของที่ระลึก หรือของตกแต่งบ้าน การเพิ่มมูลค่าด้วยการออกแบบ ลวดลายที่ทันสมัยและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดสมัยใหม่ ทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมไทยมีศักยภาพในการสร้างมูลค่าเพิ่ม และดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1.3 องค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองไทรงาม ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ในปี 2557 กลุ่มสตรีทอผ้าไหมได้รับการสนับสนุนงบประมาณจำนวน 20,000 บาท จากองค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด (ปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลชุมเห็ด) ซึ่งมีนโยบายมุ่งเน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชุมชน งบประมาณที่ได้รับดังกล่าวถูกนำไปใช้ในการจัดซื้ออุปกรณ์ เครื่องมือ และวัตถุดิบในการทอผ้าไหม ส่งผลให้กระบวนการผลิตมีความสะดวกและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มยังขาดแคลนอุปกรณ์บางประการ จึงมีการระดมทุนจากสมาชิกในอัตราปีละ 600 บาท เพื่อนำมาใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียน ภายในกลุ่มกลุ่มทอผ้าไหมผลิตสินค้าหลากหลายประเภท เช่น ผ้าไหม ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า ผ้าสันทินแดง และผ้าแพรวา โดยผลิตภัณฑ์เหล่านี้ถูกนำไปจำหน่ายในงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวชนาค และงานประเพณีทางศาสนาในช่วงเข้าพรรษาและออกพรรษา เพื่อให้ลูกค้าได้เลือกซื้อสินค้าตามความต้องการ ภูมิปัญญาด้านการผลิตผ้าไหมถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน ในอดีตการทอผ้าไหมมักจะทำเพื่อใช้ภายในครัวเรือน โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้จากมารดา และเมื่อมีครอบครัวก็สามารถทอผ้าใช้เองได้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2550 ชุมชนได้มีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพเสริมในช่วงนอกฤดูกาลเก็บเกี่ยว เป็นการสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน รวมถึงเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

สำหรับองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองไทรงามนั้นเริ่มแรกการทอผ้าไหมนั้นถูกใช้ในครัวเรือน เพื่อนำไปใช้ในงานวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานกลั่น งานเข้าพรรษา ออกพรรษา รวมถึงงานแต่งงาน โดยผ้าไหมมักใช้สำหรับการแต่งกายของคู่บ่าวสาว และยังเป็นของที่ระลึกที่ใ้หมอบให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวอีกด้วย ดังนั้นผ้าไหมจึงมีบทบาทสำคัญและมีความเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้นั้นในบ้านหนองไทรงาม ผ้าไหมเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงามและโดดเด่นด้วยกระบวนการทอที่ต้องอาศัยความประณีตและความละเอียดอ่อนสูง กระบวนการทอผ้าไหมนี้เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้และพัฒนาต่อยอด ดัดแปลง ปรับปรุงจนกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับและสืบทอดต่อเนื่องมาทุกยุคทุกสมัย

จากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์นางงาม (นามสมมติ) ระบุว่า “การทอผ้าไหมในอดีตนั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เริ่มต้นจากปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ในสมัยก่อน ผู้หญิงมักใช้เวลาอยู่ที่บ้าน เมื่อมีเวลาว่างจึงมีการสอนทอผ้าไหม เพื่อให้สามารถทอใช้เองในครัวเรือน หรือบางครั้งทอเพื่อขายและใช้เป็นของฝาก การทอผ้าไหมนั้นต้องใช้ความละเอียดและความประณีตอย่างมาก กว่าจะได้ผ้าไหมที่สมบูรณ์ ดังนั้นการมอบผ้าไหมเป็นของฝากให้ญาติผู้ใหญ่จึงถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งในสายตาของผู้นั้นในชุมชน”

ดังนั้นทุนทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับสร้างคุณค่าลายผ้าไหมนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการผลิตผ้าไหมที่ซับซ้อนตั้งแต่การเลี้ยงหนอนไหมไปจนถึงการทอผ้าต้องอาศัยความรู้ ความเชี่ยวชาญทางเทคนิคนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากรูปแบบการทอผ้าไหมจะให้ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนาหรือวัฒนธรรม

1.4 องค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า บ้านโคกเมืองมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน คำว่า “โคกเมือง” มาจากทำเลที่

ตั้งของชุมชนซึ่งอยู่บนเนินหรือพื้นที่สูง คำว่า “โคก” สื่อถึงที่ราบสูง ส่วนคำว่า “เมือง” มาจากปราสาทเมืองต่ำที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง ซึ่งมีความคล้องจองกันในเชิงเสียง จึงเรียกรวมกันว่า “โคกเมือง”

จากการให้ข้อมูลของผู้นำชุมชน ได้กล่าวว่า “บ้านโคกเมือง เล่าถึงจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานว่า ประมาณปี พ.ศ. 2480 ได้มีครอบครัวจากตำบลต่าง ๆ อพยพเข้ามาหาพื้นที่ทำมาหากิน หนึ่งในครอบครัวเหล่านั้นคือ ครอบครัวของนายเพชรและนางจุง โพธิ์นวลศรี ซึ่งย้ายมาจากตำบลตาจางและมาตั้งถิ่นฐานทางทิศใต้ของปราสาทเมืองต่ำ”

ในปี 2484 กลุ่มนายฮ้อยที่เดินทางค้าขายผ่านเส้นทางนี้ได้เห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพ ในช่วงเวลานั้นเกิดการอพยพของประชากรจากจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และร้อยเอ็ด เนื่องจากปัญหาน้ำท่วม โดยประชาชนได้รับข่าวสารจากกลุ่มนายฮ้อยและถูกชักชวนให้ย้ายมาอยู่ในพื้นที่นี้ ประมาณ 30 - 40 ครอบครัวได้ย้ายมาอยู่ร่วมกันในชุมชนบ้านโคกเมือง ทำให้ชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็ว ชุมชนบ้านโคกเมืองเดิมเป็นชุมชนของชาวเขมร ซึ่งต่อมาชาวไทยอีสานที่อพยพเข้ามาได้ขยายพื้นที่ตั้งถิ่นฐานไปยังชุมชนใกล้เคียง เช่น บ้านบัว ในขณะนั้นการปกครองของชุมชนบ้านโคกเมืองยังขึ้นตรงกับบ้านบัว ในปี 2529 บ้านโคกเมืองได้รับการยกย่องจากหน่วยงานราชการให้เป็น “หมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเติบโตของชุมชน เมื่อชุมชนขยายตัวจึงได้แบ่งการปกครองออกเป็นหมู่ที่ 15 และหมู่ที่ 18 ตามลำดับ ในปี 2545 บ้านโคกเมืองได้กลายเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงในการผลิตผ้าไหม กระบวนการผลิตผ้าไหมในทุกขั้นตอนเริ่มพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับการก่อตั้งกลุ่มผ้าไหมและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวพื้นเมือง นอกจากนี้ ชุมชนยังมีการผลิตและแปรรูปเสื่อกก รวมถึงผลิตเสื่อกกยกยกลายปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งถือเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ได้รับการวางจำหน่ายที่ศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP โดยการรวมกลุ่มกันเป็น “กลุ่มพัฒนาสตรีบ้านโคกเมือง หมู่ 9” ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ในปี 2549 ชุมชนบ้านโคกเมืองได้รับรางวัลจากการประกวดหมู่บ้าน OVC (OTOP Village Champion) ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหม โดยมีนางพินดา เขียวรัมย์ เป็นหัวหน้ากลุ่มและได้รับการสนับสนุนจากโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP จากนั้นการพัฒนาผ้าไหมในชุมชนก็เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นสินค้าภายใต้แบรนด์ OTOP ที่มีชื่อเสียงของชุมชน นอกจากนี้ กลุ่มผ้าไหมบ้านโคกเมืองยังได้เข้าร่วมประกวดในโครงการต่าง ๆ และได้รับรางวัลหลายรายการ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2550 องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากเห็นความสำคัญในการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว จึงสนับสนุนการพัฒนาโฮมสเตย์และผลิตภัณฑ์ OTOP ของบ้านโคกเมืองให้มีมาตรฐานสากล ในปีเดียวกัน บ้านโคกเมือง หมู่ 9 ได้รับรางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากนี้ ผ้าไหมที่ผลิตจากชุมชนยังได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ระดับ 4 ดาว และมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

จากการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นักพัฒนาชุมชนอำเภอประโคนชัย ได้กล่าวว่า “ในช่วงปี 2555 - 2557 บ้านโคกเมืองได้รับรางวัลโฮมสเตย์ไทยระดับประเทศ โฮมสเตย์ของชุมชนนี้มีความโดดเด่นในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตชุมชนอย่างแท้จริง บ้านโคกเมืองมีคำขวัญที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่นว่า “โมโสบายเหลาหลายผู้มาเยือน เขาเขื่อนบ้านโคกเมือง ลือเลื่องปราสาทเมืองต่ำ ตามรอยอารยธรรมขอม” ซึ่งสะท้อนถึงเอกลักษณ์และความโดดเด่นของชุมชน จุดเด่นของบ้านโคกเมืองคือความเป็นมิตรไมตรีของชาวบ้านที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างอบอุ่น โฮมสเตย์ในชุมชนเป็นจุดเชื่อมโยงให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ บ้านโคกเมืองยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมศิลปะขอมตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ทำให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ชุมชนบ้านโคกเมืองยังยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต โดยเน้นการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ แนวคิดนี้ได้ถูกขยายเป็นองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ นักท่องเที่ยวหรือผู้มาศึกษาดูงานสามารถเรียนรู้จากฐานการเรียนรู้จำนวน 14 ฐาน ซึ่งครอบคลุมแนวทาง

การดำเนินชีวิตตามหลักพอเพียง ฐานการเรียนรู้เหล่านี้เปิดให้ผู้สนใจได้เข้าชมและศึกษาได้ตลอดทั้งปี”

ในปี 2561 รัฐบาลได้มีความพยายามในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน โดยจัดโครงการ “ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี” ซึ่งมุ่งเน้นการบูรณาการพัฒนากองท่องเที่ยวเข้ากับการส่งเสริมสินค้า OTOP ภายในชุมชน โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรมและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โครงการนี้ได้สนับสนุนการใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทอผ้า การจักสาน และการทอเสื่ออก เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน สำหรับกลุ่มทอผ้าไหมได้มีการพัฒนาลวดลายผ้าไหมใหม่ ๆ เพื่อสร้างอัตลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน โดยมีการวิเคราะห์และสำรวจชุมชน เพื่อค้นหาสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและเป็นที่รู้จัก “ปราสาทหินเมืองต่ำ” ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ได้ถูกนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบลายผ้าไหม โดยมี อาจารย์จารุณี จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ได้เข้ามาช่วยออกแบบลายผ้าไหมที่ได้รับแรงบันดาลใจจากชุมชนของ “ปราสาทหินเมืองต่ำ” ลวดลายดังกล่าวมีลักษณะคล้ายดอกผักกูดหรือต้นก้านต่อดอก ซึ่งถูกพัฒนาจากการทดลองด้วยทักษะการผู้มัดจนกลายเป็นลายดอกผักกูด ซึ่งเป็นลายผ้าที่สร้างขึ้นด้วยฝีมืออันประณีตของชาวบ้าน นอกจากนี้ลายดอกผักกูดยังได้ถูกพัฒนาต่อยอดมาเป็นลายปราสาท แต่เนื่องจากปราสาทเมืองต่ำเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ลายปราสาทจึงไม่ได้ถูกนำมาทำเป็นผ้าที่ใช้สวมใส่ แต่เป็นที่นิยมในการนำไปใช้ประดับตกแต่งผนังเป็นงานศิลปะแทน

2. การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์

การทอผ้าไหมเป็นงานฝีมือเก่าแก่ที่ปฏิบัติกันของคนบุรีรัมย์ถือเป็นเครื่องเครื่องมือทางวัฒนธรรมได้รับการยอมรับมายาวนานจนกลายเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด เนื่องจากการคิดค้น ดัดแปลงลายผ้าไหมไม่เพียงแต่แสดงถึงงานฝีมือทางศิลปะเท่านั้น แต่รวมถึงเรื่องราวทางวัฒนธรรมลวดลายไหมถือเป็นตัวแทนของประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ค่านิยมทางสังคมและอัตลักษณ์ของชุมชนการผสมผสานระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับการทอผ้าไหมของชุมชนไม่เพียงแต่จะรักษาความรู้และทักษะแบบดั้งเดิมไว้เท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนให้เป็นทรัพย์สินอันมีค่าที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนได้อีกด้วย (Sawatdi, Yodmalee & Paengsoi, 2013) การนำทุนทางวัฒนธรรมไปใช้ ไม่ได้เป็นเพียงการอนุรักษ์วัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการที่มีทางประเพณีถูกนำมาใช้เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมความสามัคคีทางสังคมและส่งเสริมพลังของช่างฝีมือ สำหรับการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมทั้ง 4 ชุมชนนั้นมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองไผ่ใหญ่ ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

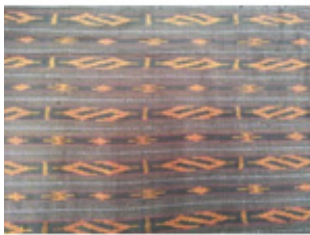
พบว่า ลายผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองไผ่ใหญ่เรียกว่า “ลายผ้าไหมมัดหมี่โบราณ” เป็นลวดลายที่ปรากฏบนผ้าไหมมัดหมี่ซึ่งเป็นเทคนิคการทอผ้าไหมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมวิถีชีวิต และความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น สำหรับผ้าไหมมัดหมี่ เป็นผ้าที่ใช้เทคนิคการย้อมสีเส้นด้ายก่อนนำมาทอ โดยจะมัดหรือมัดเส้นด้ายบางส่วนให้แน่นก่อนย้อมสี เพื่อให้เกิดลวดลายเฉพาะเมื่อทอผ้าเสร็จ ลายผ้าไหมมัดหมี่โบราณมีการออกแบบและสร้างสรรค์และซับซ้อนสะท้อนถึงความรู้ ความเชี่ยวชาญและทักษะของภูมิปัญญาของคนในอดีต ได้รับอิทธิพลจากจากธรรมชาติ ความเชื่อทางศาสนาและเรื่องราวในชีวิตประจำวัน เช่น ลายสัตว์ ลายดอกไม้ ลายเครื่องมือเครื่องใช้ และลายที่สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาภและการปกป้องคุ้มครอง

จากการให้ข้อมูลนางสมคิด นามปัญญา (นามสมมติ) อายุ 64 ปี ได้ให้ข้อมูลว่า “ความเป็นมาของลายผ้าส่วนใหญ่เกิดจากการจดจำและการเลียนแบบธรรมชาติเป็นลวดลายผ้าไหมส่วนใหญ่เกิดขึ้นเมื่อปี 2462 ตั้งแต่ก่อตั้งชุมชนและถ่ายทอดผ่านรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน เพราะจังหวัดบุรีรัมย์ในอดีตถือว่ามีความโดดเด่นในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้าเพื่อไปแลกสินค้าจากพ่อค้าคนจีนที่นำของมาขายตามเส้นทางรถไฟสายอีสาน บางคนก็ขายบ้าง แลกสินค้าต่าง ๆ

บ้าง สำหรับในชุมชนมีลายนาคน้อย ลายต้นสน ลายนกยูง ลายหางกระรอก ถือว่าเป็นลายที่เก่าแก่เป็นการนำสัญลักษณ์ ต้นไม้ สัตว์ที่มีความสวยงามลงไปบันทึกลงในลายผ้า ถือเป็นที่มาของบรรพบุรุษในอดีต”

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าลวดลายผ้าไหมมัดหมี่โบราณเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การทอผ้าไหมจะใช้เวลานานและต้องอาศัยความประณีต ทำให้ผ้าไหมหนึ่งผืนเป็นเสมือนงานศิลปะที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน ผ้าไหมมัดหมี่โบราณไม่ได้เป็นเพียงผ้าสำหรับใช้สวมใส่เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ งานบวช งานศพ การขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน เป็นต้น ถือได้ว่าลายผ้ามัดหมี่โบราณจึงเป็นตัวแทนของความเคารพต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการสนทนากลุ่มกับสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองไผ่ใหญ่ ได้กล่าวว่า “ลายผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองไผ่ใหญ่มี 4 ลาย ได้แก่ ลายนาคน้อย ลายต้นสน ลายนกยูง ลายหางกระรอก” มีรายละเอียดดังนี้

ลายนาคน้อย

ลายต้นสน

ลายนางนกยูง

ลายหางกระรอก

ภาพที่ 1 ลายผ้าไหมมัดหมี่โบราณชุมชนบ้านหนองไผ่ใหญ่

1. ลายนาคน้อย ลายนาคน้อยเป็นหนึ่งในลวดลายที่มีความหมายและความงดงามที่โดดเด่นในศิลปะได้รับการถ่ายทอดผ่านความทรงจำและสังเกตจากธรรมชาติ “นาค” ในความเชื่อของชุมชนเป็นสัตว์มงคลมีความสัมพันธ์กับศาสนา เป็นตัวแทนสัญลักษณ์ของพลังและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ชุมชนจึงได้นำมาประยุกต์ดัดแปลงให้กลายเป็นลายผ้าไหม เรียกว่า “ลายนาคน้อย”

2. ลายต้นสนเป็นลวดลายที่เกิดขึ้นจากการจินตนาการและแรงบันดาลใจที่ได้จากธรรมชาติเป็นต้นไม้ที่มีลักษณะโดดเด่นและสง่างามมีใบที่เรียงตัวเป็นชั้นอย่างสวยงามทำให้ต้นสนกลายเป็นสัญลักษณ์ของความแข็งแรงและความสงบ การนำลวดลายต้นสนมาประยุกต์ในการทอผ้าจึงสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติได้อย่างลงตัว

3. ลายนกยูง เป็นลวดลายที่สวยงามสะท้อนถึงความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชนที่ผูกพันกับธรรมชาติและสัตว์พื้นบ้าน นกยูงซึ่งเป็นสัตว์ที่มีลักษณะโดดเด่นด้วยหางที่สวยงามและสง่างามกลายมาเป็นจินตนาการในการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าไหม นกยูงไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ของความงดงามเท่านั้น แต่เป็นสัญลักษณ์เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความโชคดีตามความเชื่อของชุมชน การสร้างลายนกยูงบนผืนผ้าไหมจึงเป็นการแสดงถึงความเคารพและการให้คุณค่าแก่สัตว์พื้นบ้าน รวมถึงเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ในท้องถิ่นผ่านศิลปะการทอผ้าไหมอีกด้วย

4. ลายหางกระรอก เป็นลวดลายผ้าพื้นบ้านที่มีความสวยงามและโดดเด่นประยุกต์ดัดแปลงลาย “ตาคัน” ซึ่งเป็นลายโบราณที่มีความละเอียดและซับซ้อน โดยลายตาคันเป็นลายพื้นฐานที่ใช้ในการตกแต่งผ้ามาอย่างยาวนาน ลายหางกระรอกมีลักษณะให้ดูละเอียดอ่อนและเรียบง่าย เป็นการออกแบบและจัดวางลวดลายใหม่แล้ว รูปทรงของลายมีลักษณะคล้ายกับหางของกระรอกที่เรียวยาวและโค้งงออย่างเป็นธรรมชาติจึงได้รับการตั้งชื่อว่า “ลายหางกระรอก”

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการทอผ้าไหมมัดหมี่โบราณเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การทอผ้าจะต้องมีความรู้ทั้งด้านการมัดหมี่ ย้อมสีและทอผ้าและต้องใช้ทักษะและความชำนาญเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกันลวดลายบางชนิดยังมีการพัฒนามาจากประสบการณ์และความเชี่ยวชาญ

2.2 การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนบ้านตลาดชัย ตำบลสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนเป็นกระบวนการที่นำทรัพยากรทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมาพัฒนาและต่อยอด เพื่อสร้างความเป็นเอกลักษณ์และมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ลายผ้าไหมของชุมชนความรู้ด้านการทอผ้าและลวดลายดั้งเดิมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของลายผ้าไหมจะเห็นได้ว่าการนำทุนทางวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ในเชิงสร้างสรรค์นำไปสู่การพัฒนาลวดลายใหม่ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน การนำแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ ประเพณี หรือความเชื่อของท้องถิ่นมาสร้างลวดลายใหม่ เป็นการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมให้ดียิ่งขึ้น ขณะเดียวกันยังตอบสนองต่อความต้องการของตลาดในปัจจุบัน

จากการให้ข้อมูลของ นางสาว ใบบัว (นามสมมติ) อายุ 58 ปี ประธานกลุ่ม ได้กล่าวว่า “สำหรับการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนบ้านตลาดชัย มีจำนวน 6 ลาย ได้แก่ ลายต้นสน ลายกระต่าย ลายตากัน ลายเข็มขัด ลายนกยูง ลายหางกระรอก” มีรายละเอียดดังนี้

ลายต้นสน

ลายกระต่ายน้อย

ลายตากัน

ลายเข็มขัด

ลายนกยูง

ลายหางกระรอก

ภาพที่ 2 ลายผ้าไหมของชุมชนบ้านตลาดชัย

1. ลายต้นสนมีที่มาจากแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ โดยผู้สร้างสรรค์ลายได้มองเห็นความงดงามของต้นสน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความสมบูรณ์และความเป็นธรรมชาติ จึงนำแนวคิดนี้มาร้อยเรียงเป็นลวดลายที่สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ในธรรมชาติ และลวดลายนี้ยังคงถูกถ่ายทอดผ่านการออกแบบและการทอผ้าจนถึงปัจจุบัน

2. ลายกระต่ายเกิดจากความผูกพันของคนในชุมชนที่นิยมเลี้ยงกระต่ายเป็นสัตว์เลี้ยงเพื่อความเพลิดเพลินด้วยความรักและความชื่นชมในกระต่าย ทางกลุ่มจึงได้เกิดการออกแบบลวดลายกระต่ายบนผืนผ้า เพื่อสะท้อนถึงการอนุรักษ์สัตว์ในท้องถิ่นและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตที่เป็นธรรมชาติของชุมชน ลายกระต่ายจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างคน สัตว์ และธรรมชาติที่ยังคงถ่ายทอดผ่านการทอผ้าพื้นบ้านมาจนถึงปัจจุบัน

3. ลายตากัน มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นลายผ้าโบราณที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนรุ่นก่อน โดยเฉพาะในยุคของปู่ย่าตายายที่นิยมสวมใส่ผ้าลายนี้อย่างแพร่หลาย ลายตากันจึงเป็นสัญลักษณ์ของความงามแบบดั้งเดิมและการรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

4. ลายเข็มขัด มีต้นกำเนิดจากการนำแรงบันดาลใจจากเข็มขัดที่ใช้รัดเอวมาสร้างสรรค์เป็นลวดลายบน

ผืนผ้า ด้วยความที่เข็มขัดเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันจึงเกิดภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำลักษณะของเข็มขัดมาประดิษฐ์เป็น ลวดลายผ้า ลายเข็มขัดจึงสะท้อนถึงความคิดสร้างสรรค์และการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งของในชีวิตประจำวันกับงานหัตถกรรม พื้นบ้านของชุมชนนั่นเอง

5. ลายนกยูงมีที่มาจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่ทอผ้าพื้นบ้าน โดยได้รับแรงบันดาลใจจากการอนุรักษ์สัตว์ ประจำถิ่น ในอดีตนกยูงเคยอาศัยอยู่บริเวณวัดเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกิดแนวคิดในการสร้างสรรค์ลวดลายนกยูงบนผืนผ้า เพื่อสะท้อนถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สัตว์พื้นบ้านและเป็นการสืบทอดความงามของธรรมชาติที่เป็นส่วนหนึ่งของ วิถีชีวิตชุมชน

6. ลายหางกระรอก มีต้นกำเนิดจากการดัดแปลงลายตาข่าย ซึ่งเป็นลายผ้าโบราณที่งดงาม หลังจากที่ได้ รับการปรับแต่ง ลวดลายที่ได้จะมีลักษณะคล้ายหางกระรอก จึงถูกเรียกว่า “ลายหางกระรอก” ผ้าไหมพื้นบ้านลายนี้ได้รับความ นิยมเป็นพิเศษในยุคของปู่ย่าตายายมักสวมใส่กันจำนวนมากทำให้ลายหางกระรอกเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทาง วัฒนธรรมที่มีความหมายในวิถีชีวิตของคนในอดีตบ้านตลาดชัย

ดังนั้นการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างลายผ้าไหมสะท้อนถึงการเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ วิถีชีวิต และภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ลวดลายต่าง ๆ บนผืนผ้าไหมไม่เพียงแต่แสดงถึงความสวยงามเชิงศิลปะเท่านั้น แต่ยังเป็น ตัวแทนของความหมายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตลายผ้าไหมบ้านตลาดชัยทั้ง 6 ลายได้แสดงถึงการใช้ทุน ทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนในการออกแบบลายผ้าไหม ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นศิลปะแต่ยังสื่อถึงความเป็น มาทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งและการรักษามรดกของชุมชน

2.3 การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองไทรงาม ตำบล ชุมเห็ด อำเภอมือ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปัจจุบันชุมชนได้นำสืบทอดมาผสมผสานกับสืส่งเคราะห์จากท้องตลาดในการ ย้อมผ้าไหม ทำให้ผ้ามีสีสันสดใส และยังคงความเป็นธรรมชาติไว้เช่นเดิม ซึ่งเป็นการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ กระบวนการผลิตมีความสะดวกและเหมาะสมกับยุคสมัยมากขึ้น นอกจากนี้ กลุ่มสตรีทอผ้าไหมยังได้คิดค้นลวดลายผ้าไหม ๆ เช่น ลายดาวล้อมเพชร ลายขอสระออน ลายหางนกยูง ลายนาคระโถม ลายเจ้าบัวทรงเครื่อง ลายหมี่ลาย และลายหมี่ ปลาชิว โดยได้รับแรงบันดาลใจจากการศึกษาดูงาน แล้วนำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงดัดแปลงจนเกิดลวดลายเฉพาะของกลุ่ม เช่น ลายแมงมุม ซึ่งประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหมเป็นผู้คิดค้นขึ้นหลังจากการไปกราบไหว้สักการะที่ศาลาเซโนด โดยได้นำภาพ พญานาคมาประยุกต์เป็นลวดลายผ้าไหม ลายแมงมุมและลายนาคระโถมได้รับความสนใจจากลูกค้าเป็นอย่างมาก โดยมี ยอดขายเฉลี่ยเดือนละ 15-20 ผืน ในราคาผืนละ 2,500 บาท สร้างรายได้เดือนละ 37,500 – 50,000 บาท ซึ่งสะท้อนให้ เห็นว่าการคิดค้นลวดลายใหม่ของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างดี ไม่เพียงแต่ผ้า ไหมจะมีสีสันสดใสและทันสมัยเท่านั้น แต่ยังสามารถรับกับนโยบายของจังหวัดบุรีรัมย์ที่ส่งเสริมให้หน่วยงานราชการแต่งกาย ด้วยชุดไทยทุกวันอังคารอีกด้วย สำหรับการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนบ้านหนอง ไทรงามมีลักษณะสำคัญ 6 ลาย มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 3 ลายผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองไทรงาม

1. ลายเจ้าบัวทรงเครื่องเป็นลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากเครื่องแต่งกายของเจ้าบัวในพิธีแต่งงานแบบโบราณชุมชน โดยลายนี้มักจะมีลวดลายที่สวยงาม เป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นชีวิตคู่ใหม่และมีการใช้สีที่เป็นมงคล เช่น ทอง แดง หรือขาว
2. ลายหมี่ล่ายเป็นลายผ้าที่เกิดจากเทคนิคการทอหมี่ หรือ การใช้ด้ายมัดย้อมในการสร้างลวดลายที่ละเอียดอ่อน เป็นลายพื้นฐานที่นิยมใช้กันในชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์และมีลักษณะเด่นที่การถักทอลวดลายต่าง ๆ ลงในผ้าไหมที่เรียบง่ายแต่สวยงาม
3. ลายหมี่ปลาชิวเป็นปลาขนาดเล็กที่พบมากในภาคอีสานลวดลายบนผ้าจะเลียนแบบรูปแบบและการเคลื่อนไหวของปลาชิวในน้ำซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและแหล่งน้ำของคนในชุมชนนั่นเอง
4. ลายขอสะออนเป็นลายแบบดั้งเดิมที่มักพบในผ้าไหมมัดหมี่ของคนอีสาน ลักษณะของลายเป็นการใช้สัญลักษณ์ “ขอ” ซึ่งเป็นลายไทยดั้งเดิมที่ได้แรงบันดาลใจจากธรรมชาติ เช่น เขากวางหรือรูปร่างของเครื่องประดับ ลายขอสะออนเป็นลายผ้าที่เรียบง่ายมีใช้ฝีมืออันประณีต
5. ลายหางนกยูง ลวดลายนี้มาจากการเลียนแบบรูปทรงของหางนกยูงซึ่งเป็นสัตว์ที่มีความสวยงามลายผ้าใช้เทคนิคการมัดหมี่และการย้อมสีให้เกิดความสดใส เพื่อให้ลายหางนกยูงดูมีชีวิตชีวาและสมจริง
6. ลายนาคกระโจน ได้รับแรงบันดาลใจจากความเชื่อเรื่องนาคโดย “นาค” เป็นสัตว์ในตำนานที่มีความเกี่ยวข้องกับน้ำและความอุดมสมบูรณ์ ลายผ้านาคกระโจนจึงเป็นลายที่สื่อถึงการคุ้มครองและความเจริญรุ่งเรือง มีการใช้ลายนี้ในผ้าไหมที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานบุญขึ้นบ้านใหม่ การมงคลสมรส เป็นต้น

ดังนั้นทุนทางวัฒนธรรมนำมาใช้กับการทอผ้าไหมทำให้เกิดการเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ผ้าไหมจากสิ่งทอธรรมดาให้กลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่าสูงทางวัฒนธรรมรวมถึงถ่ายทอดเรื่องราวความเชื่อท้องถิ่นผ่านลายผ้าไหม ขณะเดียวกันทุนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์และส่งเสริมความสามัคคีทางสังคม การทอผ้าไหมเป็นกิจกรรมของชุมชนโดยคนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การทอผ้า การคิดค้นลายผ้ามีส่วนเสริมสร้างสายสัมพันธ์และเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนร่วมกัน

2.4 การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ลายผ้าไหมของชุมชนบ้านโคกเมืองได้รับอิทธิพลจากปราสาทเมืองต่ำ เป็นปราสาทหินที่มีสัดส่วนงดงามและถือเป็นหนึ่งในปราสาทที่สำคัญที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โครงสร้างประกอบด้วยปรางค์หินทราย 5 องค์ มีสระพญานาคล้อมรอบทั้ง 4 ทิศ และระเบียงคดกับกำแพงหินที่โอบล้อมปราสาทไว้ทั้งหมด ปราสาทเมืองต่ำแสดงถึงสถาปัตยกรรมแบบปาปวนซึ่งเป็นศิลปะของอาณาจักรขอม ส่วนชื่อ “เมืองต่ำ” ไม่ใช่ชื่อดั้งเดิมของโบราณสถานแห่งนี้ แต่เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกเนื่องจากปราสาทตั้งอยู่บนที่ราบต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับปราสาทพนมรุ้งที่ตั้งอยู่บนเนินเขาสูง ปราสาทเมืองต่ำเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย เนื่องจากการค้นพบศิลาจารึกซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะ เทพเจ้าสูงสุดในลัทธิไศวนิกาย นอกจากนี้ พระวิษณุยังได้รับการเคารพบูชาในฐานะเทพเจ้าชั้นรอง เนื่องจากภาพสลักหลายส่วนของปราสาทเมืองต่ำบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการอวตารของพระวิษณุ

สำหรับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมของชุมชนบ้านโคกเมืองมีรากฐานจากการเลียนแบบธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชน นำมาประยุกต์เป็นลวดลายผ้าไหมที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ลวดลายผ้าไหมเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของช่างทอผ้าท้องถิ่นและได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ลายที่เป็นที่รู้จัก เช่น ลายจะบก ลายผักแว่น ลายดอกแก้ว ลายสร้อยดอกหมาก หรือ ลายคมสาม ล้วนแสดงถึงการเชื่อมโยงกับธรรมชาติและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ผลงานผ้าไหมไม่เพียงแต่เป็นงานหัตถกรรมที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรม แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของภูมิปัญญาที่ถูกสืบทอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในปี 2561 ชุมชนได้พัฒนา “ลายปราสาทหินเมืองต่ำ” ลวดลายดังกล่าวมีลักษณะคล้ายดอกผักกูดหรือต้นก้านต่อดอก ได้รับแรงบันดาลใจจากชุมประดูหน้าบันของปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทหินโบราณที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน ผ้าไหมนี้เป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีเทคนิคการทอผ้าเฉพาะที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ทั้งรูปแบบและลวดลายที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ทำให้ผ้าไหมบ้านโคกเมืองเป็นที่สนใจในระดับประเทศและถือเป็นสินค้าท้องถิ่นที่สำคัญ สำหรับการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนโคกเมืองมีลักษณะสำคัญ 5 ลาย ได้แก่ ลายจะบก ลายผักแว่น ลายดอกแก้ว ลายสร้อยดอกหมาก หรือ ลายคมสาม และลายปราสาทหินเมืองต่ำ มีรายละเอียดดังนี้

ลายจะบก

ลายผักแว่น

ลายดอกแก้ว

สร้อยดอกหมาก หรือ ลายคมสาม

ลายปราสาทเมืองต่ำ

ภาพที่ 4 ลายผ้าไหมของชุมชนบ้านโคกเมือง

1. ลายจะบก จากการให้ข้อมูลของ “นางมะลิวัลย์ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี พบว่า ลาย “จะบก” เป็นลายผ้าไหมโบราณที่ไม่ทราบแน่ชัดว่ามีต้นกำเนิดเมื่อใด แต่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษของชุมชนบ้านโคกเมือง ซึ่งบรรพบุรุษเหล่านี้ได้อพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี ลายนี้เป็นลายที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน

ลายจะบกเกิดจากการสังเกตลวดลายขีดบนหมอน ซึ่งมีลักษณะคล้ายผลของจะบก (ผลไม้พื้นถิ่น) ชาวบ้านได้นำลวดลายนี้มาทดลองทอบนผืนผ้าไหมและกลายเป็นลายผ้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะจนชุมชนได้เรียกขานว่า “ลายจะบก” ลายผ้าไหมนี้เป็นตัวแทนของการสืบทอดภูมิปัญญาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชนบ้านโคกเมือง

2. ลายผักแว่น จากข้อมูลของนางสมศรี (นามสมมติ) อายุ 43 ปี ได้ให้ข้อมูลว่า “ในอดีตพื้นที่ชุมชนบ้านโคกเมืองมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ และเต็มไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ผักแว่น” ซึ่งเป็นผักพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมในการใช้ประกอบอาหาร เช่น น้ำพริกกะทิ แกงหน่อไม้ และอาหารพื้นบ้านอื่น ๆ อีกมากมาย จากการสังเกตและการเชื่อมโยงวิถีชีวิตกับธรรมชาติ ชาวบ้านได้นำความรู้จากธรรมชาติมาปรับใช้ในการออกแบบลวดลายผ้าไหม โดยทดลองสร้างสรรค์ลายใหม่ขึ้นมา และเรียกว่าลายนี้ว่า “ลายผักแว่น” ลายดังกล่าวไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความสัมพันธ์กับธรรมชาติ แต่ยังสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ลายผ้าที่มีเอกลักษณ์”

3. ลายดอกแก้ว จากการให้ข้อมูลของกลุ่มผู้ทอผ้าไหมได้กล่าวว่า “ลายดอกแก้วเป็นลายที่มีต้นกำเนิดจากจังหวัดอุบลราชธานี สืบเนื่องจากพ่อแม่บรรพบุรุษของชาวบ้านในชุมชนบ้านโคกเมืองที่ย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดอุบลราชธานี ชาวบ้านได้สังเกตธรรมชาติ โดยเฉพาะดอกแก้วที่มีลักษณะเด่นคือดอกที่ประกอบด้วย 5 กลีบและเกสรสีเหลืองตรงกลาง ชาวบ้านจึงแกะลายจากดอกแก้วและนำมาประยุกต์ใช้ในการทอผ้าไหม เพื่อสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของวิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น และความเป็นธรรมชาติของชุมชน ผลลัพธ์คือผ้าไหมที่มีลายคล้ายดอกแก้ว ซึ่งได้รับการตั้งชื่อว่า “ลายดอกแก้ว”

4. ลายสร้อยดอกหมาก หรือ ลายคมสาม เป็นลายผ้าเก่าแก่ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคอีสาน เช่น จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งชาวบ้านได้นิยามทอกันอย่างแพร่หลาย บรรพบุรุษของชุมชนบ้านโคกเมืองได้นำลายนี้มาใช้และถ่ายทอดต่อกันมาเรื่อย ๆ จนถึงรุ่นลูกหลาน แต่ในภายหลัง ลายเก่าแก่นี้เริ่มสูญหายไป เนื่องจากความยากในการทอ

จากการให้ข้อมูลของนางทองศรี (นามสมมติ) อายุ 53 ปี ได้กล่าวว่า “ลายสร้อยดอกหมาก” หรือ “ลายคมสาม” เป็นลายที่มีความละเอียดมาก การทอต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับลายและความชำนาญอย่างสูงทั้งในด้านการมัดหมี่และการทอ การย้อมสีของผ้าก็ต้องมีความแม่นยำ หากไม่มีความชำนาญในการทอ อาจทำให้ลายผ้าผิดเพี้ยนไป นอกจากนี้ ลายนี้ยังใช้เวลาในการทอนาน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านไม่นิยมทอผ้าลายนี้ในปัจจุบัน”

5. ลายปราสาทหินเมืองต่ำ พบว่า ในปี พ.ศ. 2560 อาจารย์จารุณี จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ได้เข้ามาช่วยออกแบบลายผ้าไหมให้กับกลุ่มทอผ้าไหมในชุมชนบ้านโคกเมือง เพื่อพัฒนาลวดลายที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน โดยมีการระดมความคิดและการเดินสำรวจชุมชนเพื่อวิเคราะห์หาเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ปราสาทหินเมืองต่ำ ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นปราสาทขอมโบราณทั้งดง ถูกเลือกเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบลายผ้าไหมหน้าบันปราสาทหินเมืองต่ำมีซุ้มประตูที่มีลวดลายม้วนงอหรือต้นก้านต่อดอกคล้ายกับดอกผักกูด จึงได้นำลวดลายนี้มาออกแบบผ้าไหม โดยใช้การนับตารางและทฤษฎีการมัดหมี่ จากการทดลองหลายครั้งจนสำเร็จ ลายผักกูดจึงเกิดขึ้น ลายนี้เป็นงานฝีมือแบบ Handmade หรือ ลายผ้าที่ทำด้วยมือ สะท้อนถึงความประณีตและความชำนาญของช่างทอผ้าในชุมชน ซึ่งต่อมาได้ตั้งชื่อลายผ้าใหม่นี้ว่า “ลายผักกูด” ในปี พ.ศ. 2561 ลายผ้าไหมที่พัฒนาต่อยอดจาก “ลายผักกูด” ได้ถูกพัฒนามาเป็น “ลาย

ปราสาทเมืองต่ำ” ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากปราสาทหินเมืองต่ำ อย่างไรก็ตามลายปราสาทเมืองต่ำนี้ไม่สามารถนำมาทำเป็นผ้าสำหรับนุ่งห่มได้ เนื่องจากปราสาทเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นถิ่นบสถิของคนในชุมชน การใช้ลายนี้จึงจำกัดอยู่ที่การนำไปประดับตกแต่ง เช่น ห้อยตามผนังบ้าน หรือใช้ในการตัดเสื้อผ้าเท่านั้นเพื่อแสดงถึงความเคารพต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และสัญลักษณ์สำคัญของชุมชน

ทุนทางวัฒนธรรมเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ การศึกษาและทรัพย์สินทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่บุคคลหรือชุมชนมีสามารถนำมาใช้สร้างมูลค่าทางสังคม เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรมได้ เมื่อนำไปใช้กับผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม ทุนทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นเอกลักษณ์และความสามารถในการทำตลาดของผลิตภัณฑ์ด้วยการฝังความหมายมรดกและเอกลักษณ์ในตัวตนทำให้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการสร้างมูลค่าโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม เช่น งานหัตถกรรมพื้นบ้าน สิ่งทอ ดนตรี หรืออาหาร มักมีประวัติศาสตร์และประเพณีของชุมชนฝังแน่นอยู่ ผลิตภัณฑ์เหล่านี้จะมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นเมื่อทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบของความรู้เกี่ยวกับต้นกำเนิดและความสำคัญของผลิตภัณฑ์ได้ทำหน้าที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น (Prajnawrdhi, Karuppannan, & Sivam, 2015) ทุนทางวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างประเพณีและตลาดสมัยใหม่ โดยเพิ่มขีดความสามารถด้านการแข่งขันที่เป็นเอกลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมพร้อมทั้งรักษามรดก ความรู้ และเอกลักษณ์ของชุมชนไว้อีกด้วย

อภิปรายผล

ทุนทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพามรดก งานฝีมือและความรู้ในท้องถิ่น การนำทุนทางวัฒนธรรมมาผสมผสานกับผลิตภัณฑ์ไม่เพียงแต่เพิ่มมูลค่าทางการเงินเท่านั้น แต่ยังสร้างความเชื่อมโยงกับผู้บริโภคด้วย ซึ่งทุนทางวัฒนธรรมทำให้ผลิตภัณฑ์มีคุณสมบัติเฉพาะตัวแตกต่างจากสินค้าที่ผลิตจำนวนมาก เช่น ลวดลายผ้าไหม เช่น ลายดาวล้อมเพชร และลายหางนกยูง ไม่ใช่เพียงชิ้นส่วนของผ้าเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของเอกลักษณ์ ประวัติศาสตร์และงานฝีมืออีกด้วย ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมถือได้ว่ามีความสำคัญทางวัฒนธรรมทำให้ผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ความเป็นเอกลักษณ์ที่ได้จากทุนทางวัฒนธรรมช่วยเพิ่มมูลค่าที่รับรู้ของผลิตภัณฑ์ ทำให้ผู้บริโภคได้หาสินค้าที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อนำไปเป็นสินค้าของฝากอีกด้วย (Cheng, 2006) ทุนทางวัฒนธรรมได้รับการยอมรับมากขึ้นเรื่อย ๆ ว่าเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่ความรู้ ประเพณีและมรดกของท้องถิ่นเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ แนวคิดนี้ซึ่งมีรากฐานมาจาก Pierre Bourdieu ถือเป็นสิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจว่าชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตน สำหรับทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (Embodied Cultural Capital) นั้นคือความรู้และทักษะทางวัฒนธรรมที่ส่งต่อกันภายในชุมชน เช่น งานหัตถกรรมดั้งเดิม เทคนิค และแนวทางปฏิบัติ ตลอดจนสิ่งประดิษฐ์ที่ชุมชนผลิต เช่น สิ่งทอ เครื่องปั้นดินเผา หรือผลิตภัณฑ์อาหาร วัตถุเหล่านี้มีความสำคัญทางวัฒนธรรมได้แสดงถึงเอกลักษณ์และมรดกของชุมชน มูลค่าของผลิตภัณฑ์ดังกล่าวจะเพิ่มขึ้นด้วยเรื่องราวทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์เหล่านี้มีความน่าดึงดูดใจสำหรับผู้บริโภคมากขึ้น (Sullivan, 2008) สำหรับการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์นั้น ผู้วิจัยขออภิปรายผล เพื่อเป็นการทำความเข้าใจ อธิบายปรากฏการณ์ พร้อมทั้งนำเสนอองค์ความรู้และข้อค้นพบที่โดดเด่น มีรายละเอียดดังนี้

1. องค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การสร้างคุณค่าลายผ้าไหมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดบุรีรัมย์ มีความเชื่อมโยงกันหลายด้าน ทั้งในด้านวัฒนธรรม การอนุรักษ์ประเพณีและการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนบ้านหนองไผ่ใหญ่ บ้าน

ตลาดชัย บ้านหนองไทรงาม และบ้านโคกเมือง สำหรับชุมชนบ้านหนองไผ่ใหญ่ได้นำภูมิปัญญาการทอผ้าไหมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาสร้างรายได้ให้กับกลุ่มสตรีในชุมชน การจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหมในปี พ.ศ. 2543 มีจุดประสงค์เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเทคนิคการทอผ้าไหมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะในช่วงเวลาว่างจากการทำเกษตรกรรม ความร่วมมือของชุมชนทำให้กลุ่มทอผ้าไหมได้รับการยอมรับจากหน่วยงานรัฐ ส่งผลให้ได้รับการสนับสนุนทั้งในด้านเงินทุนและวัสดุอุปกรณ์ ส่วนชุมชนบ้านตลาดชัยเช่นเดียวกันโดยเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นบ้าน สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นบ้านจนกลายเป็นสินค้าที่เป็นที่ยอมรับระดับชุมชน เช่น สินค้า OTOP โดยกลุ่มทอผ้าได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและท้องถิ่นให้มีการพัฒนาวัสดุและเทคนิคการทอเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ สำหรับชุมชนบ้านหนองไทรงามมีการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมก็ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและงานประเพณีต่าง ๆ ภูมิปัญญาเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนผ่านกิจกรรมการทอผ้าไหมและการแบ่งปันความรู้จากรุ่นสู่รุ่น และบ้านโคกเมืองนับเป็นอีกหนึ่งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยการผลิตผ้าไหมของชุมชนได้รับการสนับสนุนจากโครงการต่าง ๆ นอกจากนี้ การทอผ้าไหมยังมีการพัฒนาตลาดใหม่ ๆ ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะและประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น เช่น ปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจ

ทุนทางวัฒนธรรมในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนคือความสามารถทำหน้าที่เพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อดึงดูดความต้องการของผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ถือเป็นตัวแทนของทุนทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงงานฝีมือแบบดั้งเดิม การใช้วัสดุในท้องถิ่นและสืบทอดวิธีปฏิบัติทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการถ่ายทอดอารมณ์และสัญลักษณ์ให้กับผู้บริโภคได้เรียนรู้คุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อท้องถิ่นผ่านสินค้าและผลิตภัณฑ์ของชุมชน (นลินี ทองประเสริฐ ปิยนิษฐ์ โชติวนิชและศุภกัญญา เกษมสุข, 2563) ดังนั้นการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าไหมไม่เพียงแต่เป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน แต่ยังเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญ ซึ่งช่วยลดปัญหาการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่เมืองและส่งเสริมเศรษฐกิจในพื้นที่

2. การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า เป็นการนำผ้าไหมผสมผสานระหว่างประเพณี วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน การทอผ้าไหมในท้องถิ่นไม่เพียงแต่เป็นการรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่ยังเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ (ชยภรณ์ บุญเรืองศักดิ์ และสิริพรบุรณศิริพันธ์, 2567) โดยการดัดแปลงลวดลายจากธรรมชาติ ความเชื่อ และประเพณีท้องถิ่นมาใช้ในการออกแบบผ้าไหม ลวดลายเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องประดับศิลปะ แต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อและอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น การสร้างลวดลายผ้าไหมในบ้านหนองไผ่ใหญ่ เช่น ลายนาคน้อย ลายนกยูง และลายต้นสน สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและความเชื่อทางศาสนา การทอผ้าไหมมัดหมี่ที่บ้านหนองไทรงามนั้นก็แสดงถึงการพัฒนาต่อยอดทางวัฒนธรรมผ่านการสร้างลวดลายใหม่ ๆ ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากประเพณีและความเชื่อท้องถิ่น เช่น ลายดาว ล้อมเพชร ลายขอสะออน และลายนาคระโจม ล้วนเป็นการดัดแปลงจากธรรมชาติและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นลวดลายผ้าไหมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว นอกจากนี้ลายผ้าไหมชุมชนบ้านโคกเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำศิลปะและภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าไหมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติ วิถีชีวิต และศิลปะขอมโบราณที่ปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญของภูมิภาค การเชื่อมโยงวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าผ่านลวดลายผ้าไหม เช่น ลายจะบก ลายผักแว่น และลายปราสาทหินเมืองต่ำ สะท้อนถึงการใช้ทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อนำเสนอ

ผลิตภัณฑ์ที่มีความหมายลึกซึ้งมากกว่าความสวยงาม

ทุนทางวัฒนธรรมที่ได้ถ่ายทอดผ่านการทอผ้าไหมในลายต่าง ๆ ไม่เพียงแต่ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ โดยสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนผ่านการขายผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงามและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม การผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมและความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ จึงทำให้ผ้าไหมไม่ได้เป็นเพียงเครื่องแต่งกาย แต่ยังเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างอดีตและปัจจุบัน การนำทุนทางวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้กับการทอผ้าไหมทำให้ลวดลายผ้าไหมมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น “ลายนาคน้อย” ซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องพลังอำนาจของนาค หรือ “ลายต้นสน” ที่สะท้อนถึงความสง่างามและความแข็งแกร่งจากธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงการดึงเอาองค์ประกอบจากธรรมชาติและวิถีชีวิตมาสร้างสรรค์เป็นงานฝีมือ ซึ่งสะท้อนถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ความสวยงามของลวดลายต่าง ๆ เช่น “ลายนกยูง” ที่นำมาจากความเชื่อเกี่ยวกับความโชคดีและความอุดมสมบูรณ์ สื่อถึงการสรรค์สร้างที่ไม่เพียงแต่แสดงถึงความงดงามของผ้าไหม แต่ยังสร้างความผูกพันทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน การทอผ้าไหมของชาวบุรีรัมย์ยังเป็นตัวอย่งที่ชัดเจนของการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านรุ่นสู่รุ่น การอนุรักษ์ลวดลายผ้าไหมโบราณ เช่น “ลายหางกระรอก” ที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน แสดงถึงความมุ่งมั่นในการรักษามรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่

การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมไม่ได้เพียงแต่ช่วยส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเสริมสร้างความเป็นเอกลักษณ์และส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน กระบวนการทอผ้าไหมเป็นกิจกรรมที่ผสมผสานคนในชุมชนเข้าด้วยกัน ตั้งแต่การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม จนถึงการออกแบบลายผ้า ซึ่งไม่เพียงสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น แต่ยังสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนและทำให้การทอผ้าไหมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- ชยภรณ์ บุญเรืองศักดิ์ และ สิริพรบุรณศิริพันธ์. (2567). การยกระดับนวัตกรรมชุมชนสู่การขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์. *วารสารศิลปการจัดการ*, 8(2);45-62
- ณัฐชา รัตนพันธุ์ ไสวตรี ณ ถลาง และภัทรพรรณ ทำดี. (2566). การพัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาผ้าไหมทอมือบ้านครัวโดยครอบครัวมูทศน์ เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 15(1);1-17.
- นลินี ทองประเสริฐ ปิยกนิษฐ์ โชติวนิชและศุภกัญญา เกษมสุข. (2563). การพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่ Premium OTOP ด้วยทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านหัวเมืองอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพนธ์*, 15(1) ;95-108.
- เศรษฐา ทวีสิน. (2566). *คำแถลงนโยบายนายเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภาของคณะรัฐมนตรี*. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- Cheng, S. W. (2006). Cultural goods creation, cultural capital formation, provision of cultural services and cultural atmosphere accumulation. *Journal of Cultural Economics*, 30 ; 263-286.

- Fauteux, B., Dahlman, I., & deWaard, A. (2013). The Cultural Capital Project: Radical monetization of the music industry. *IASPM Journal*, 3(1) ; 35-47.
- Parameswara, A., & Wulandari, A. (2020). Sustaining local communities through cultural industries based on local wisdom in Tigawasa village. *Journal of Sustainable Development*, 13(6); 139-150.
- Phuangsuwan, P., Siripipatthanakul, S., Praesri, S., Pariwongkhuntorn, N., & Khemapanya, V. (2024). Enhancing Community Economic Sustainability Based On Cultural Capital And Local Wisdom Knowledge Management: A Case Of Klong Maduea, Samut Sakhon. *Journal Of Mcu Buddhapanya Review Vol*, 9(2) ; 1-13
- Prajnawrdhi, T. A., Karuppannan, S., & Sivam, A. (2015). *Preserving cultural heritage of Denpasar: local community perspectives*. *Procedia Environmental Sciences*, 28 ;557-566.
- Sawatdi, K., Yodmalee, B., & Paengsoi, K. (2013). Thai Silk Pattern: Conservation and Manufacturing Development to Create Added Value in the Province of Khon Kaen. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3(9); 776.
- Sullivan, A. (2008). *Cultural capital, cultural knowledge and ability*. *Sociological Research Online*, 12(6) ; 91-104.
- Thomas, N. D. (2001). *The importance of culture throughout all of life and beyond*. *Holistic nursing practice*, 15(2) ; 40-46.